

ЎЗБЕКИСТОНГА АҲОЛИНИ КЎЧИРИШ СИЁСАТИ ТАРИХИДАН: ИЖТИМОЙ-ИҚТИСОДИЙ ВА ДЕМОГРАФИК ОМИЛЛАР

Толипов Файзулла Саидович,

Тошкент давлат иқтисодиёт университети

Ижтимоий фанлар кафедраси профессори, тарих фанлари доктори (DSc)

e-mail: tolipovfayzulla1971@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0008-0110-4333>

UDK: 94(575.1)

Аннотация: мақолада XIX аср охири - XX асрда Россия империяси ва совет давлатининг Ўзбекистонга аҳолини кўчириш сиёсати тарихи, унга таъсир этган ижтимоий-иқтисодий ва демографик омиллар, ўзбек халқининг кўчирилган халқларга нисбатан кўрсатган бағрикенглиги, ҳукуматнинг олиб борган ички ва ташқи сиёсати баён қилинган. Унда дастлаб Россия империяси, сўнгра иккинчи жаҳон уруши йилларида турли халқларнинг ғарбий ўлкалардан кўчириб келтирилиши, эвакуация қилиниши ва уларнинг тақдири ёритилган.

Калит сўзлар: аҳоли, халқ, миллат, кўчириш, Ўзбекистон, Россия империяси, совет давлати, бағрикенглик, эвакуация, уруш, корхона, ишлаб чиқариш, этник, болалар, жасорат.

Аннотация: в статье описывается история переселенческой политики Российской империи и советской власти народов в Узбекистан в конце XIX – XX века. В нём анализируется социально-экономические и демографические факторы, оказавшие на нее влияние, толерантность узбекского народа к переселенным народам, а также внутренняя и внешняя политика правительства. В ней освещаются эвакуация в годы Второй мировой войны различных народов из запада и их судьба.

Ключевые слова: население, народ, нация, расселение, Узбекистан, Российская империя, советское государство, толерантность, эвакуация, война, предприятие, производство, этнический, дети, мужество.

Abstract: the article describes the history of the resettlement policy of the Russian

Empire and the Soviet power of various peoples in Uzbekistan in the late XIX - XX centuries. It analyzes the socio-economic and demographic factors that influenced it, the tolerance of the Uzbek people to the resettled peoples, as well as the domestic and foreign policy of the government. It highlights the evacuation of various peoples from the West by Soviet power during the Second World War and their fate.

Keywords: population, people, nation, resettlement, Uzbekistan, Russian Empire, Soviet state, tolerance, evacuation, war, enterprise, production, ethnic, children, courage.

КИРИШ (ВВЕДЕНИЕ / INTRODUCTION). Бугунги кунда Ўзбекистондаги барча миллат ва элатлар бир хил ҳуқуқ ва мажбуриятларга эгадирлар. Уларнинг мамлакат қонунларида белгилаб қўйилган ҳуқуқ ва эркинликлари, манфаатлари тўлиқ таъминланган. Ўзбекистондек кўп миллатли мамлакатда жамиятни ижтимоий-маънавий янгилашдан кўзланган бош мақсад – ижтимоий ҳамкорлик, миллатлараро тотувлик, диний бағрикенгликни таъминлашдан иборатдир. Бу мамлакат қонунларида ва бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатларда, айниқса Конституцияда ўз аксини топган. Унинг 4-моддасида Ўзбекистон Республикаси ўз ҳудудида истиқомат қилувчи миллат ва элатларнинг тиллари, урф-одатлари ва анъаналари ҳурмат қилинишини таъминлайди, уларнинг ривожланиши учун шароит яратади, 8-моддасида эса Ўзбекистон халқини миллатидан қатъи назар, Ўзбекистон Республикасининг

фуқаролари ташкил этиши белгилаб қўйилган [1. 4-8 моддалар].

Дунё халқлари тилларида миллатлараро тотувлик, яъни толерантлик сўзи кенг қўлланилади. Аслида толерантлик (лотинчада чидамлик) - ўзгаларнинг турмуш тарзи, хулқ-атвори, одатлари, ҳис-туйғулари, фикр-мулоҳазалари, ғоялари ва эътиқодларига нисбатан чидамлик ва бағрикенглик кўрсатишдир. Толерантлик, бу-ҳар хил миллат вакиллариининг ва турли диний эътиқодларга эга бўлган кишиларнинг бир замин, бир ватанда олийжаноб ғоя ва ниятлар йўлида ҳамкор, ҳамжихат бўлиб яшашини англатади. Шу маънода толерантлик ва полиэтник хусусият Ўзбекистон жамиятининг муҳим белгиларидан биридир. Давлат ички сиёсатининг асосий талабларидан бири бу, турли миллат вакиллариини ҳурмат қилиш ва уларнинг яшашлари учун барча шарт-шароитларни яратиб беришдан иборатдир.

Республиканинг полиэтник хусусияти унинг ўзига хослигидир. Мамлакатимиз аҳолиси этник таркибида туб аҳоли устун мавқеини эгаллайди. Туб жой аҳоли (автохтон халқ) нинг асосий қисмини ўзбеклар ташкил этади, уларнинг умумий аҳоли салмоғидаги улуши салкам 80 фоиздан ортиқроқдир [2. -С. 87. -С 203] . Бу ерда ўзбеклардан ташқари титул миллат вакиллари орасида қорақалпоқ, тожик, қozoқ, қирғиз, туркманлар ҳам азалий халқлар ҳисобланадилар. Улардан ташқари, қozoқ, қирғиз, тожик, туркман, уйғур, татар, бошқирд, славян халқларидан рус, украин, белорус, поляк, латиш, корейс, умуман 130 дан ортиқ миллатлар истиқомат қиладилар, Барча миллатлар фаолиятини мувофиқлаштирувчи 137 та миллий маданий марказлар фаолият юритмоқда. Мамлакатда 16 та диний конфессия фаолият юритади. [3. 26.01].

МУҲОКАМА. (ОБСУЖДЕНИЕ / DISCUSSION). Ўзбек халқи қадимги даврларидан то ҳозиргача улкан тарихий ва этноэволюцион жараёнларни бошдан кечирди. Натижада кўпмиллатли Ўзбекистон халқи шаклланди. Бунда минтақанинг қулай иқлим ва табиий

шароити, меҳмондўст халқи онгида шаклланган бағрикенглик принциплари, шунингдек бой хом ашё ресурсларига эга эканлиги азалдан турли халқларни кириб келишлари учун муҳим омил бўлган. Ўзбекистоннинг полиэтниклик хусусияти айниқса Россия империяси Туркистонни босиб олгандан сўнг янада кенгайган. Кўчириб келтирилган турли миллатларнинг асосий қисми Россиянинг Ғарбий минтақаларидан келиб жойлашганлар эди.

Шу тарика Ўзбекистонга кўчириб келтирилганлар аста-секин ошиб борган, Хусусан, XIX аср охирига келиб ўлкада русларнинг умумий аҳоли таркибидаги салмоғи 1.9% ни ташкил қилган бўлса, кейинчалик Марказий Россиядан ўлкага доимий яшаш учун келаётганлар сони кўпая бошлаган.. Шу боисдан Туркистон шаҳарларида европалар яшовчи шаҳар кварталлари ва қишлоқлари ташкил этилди. Жумладан, 1875-йилдан то 1890-йилгача Туркистонга 1300 аҳоли кўчиб келтирилиб, 19 та рус қишлоғи вужудга келди. 1891-1892-йилларда Россияда очарчилик кучайган пайтларда Туркистонда бундай қишлоқлар сони 25 тага етди. 1906 йилга келиб ўлкада 266 000 руслар рўйхатга олинган, яъни улар умумий аҳолининг 4,5 % ни ташкил қилганлар [3. С. 87]. Марказий ҳукумат ҳар қандай йўл билан бўлса ҳам маҳаллий аҳолига мансуб унумдор ерларни рус оилаларига ажратиб беришга ҳаракат қилган ва ер солиқларини ошириб, маҳаллий аҳолининг ўз ерларини сотишга мажбур этганлиги тарихий манбаларда мавжуд.

Бундай «бўш турган ерлар», биринчи навбатда, ҳарбий хизматдан бўшаган аскарларга, Россиядан кўчириб келаётган аҳоли вакилларига берилди. Ана шундай ўтrock районлардан тортиб олинган ерлар Сирдарё вилоятида 47600 таноб, Фарғона вилоятида 75000 таноб, Самарқанд вилоятида 3000 минг таноб, Каспийорти вилоятида 7000 танобни ташкил этган. Россия империясининг Марказий Осиёни забт этиши ўлкада ижтимоий-иқтисодий муносабатлар ва унинг характерини

тубдан ўзгаришига олиб келди. Айниқса тарихан шаклланган ер эгалиги муносабатлари билан бирга, мустамлака бошқарув тизимининг ўлка иқтисодиётига фаол аралашувнинг шакллангани шубҳасиз. Бу даромад ва фойда олиш манбалари, турлари ҳамда уларнинг шакллари ҳам таъсир кўрсатмасдан қолмади. Бу ўз ўрнида маҳаллий аҳолиларга қўшимча юк бўлганлиги шубҳасиз. Аммо маҳаллий аҳоли вакиллари кўчириб келтирилганларга нисбатан адоватда бўлмади, аксинча уларга ер-сув, мол-мулк ажратишда кўмак бериб, бағрикенглик кўрсатди.

Яна тарихий маълумотларга эътибор қаратилса, Россиянинг Марказий қисми, Поволжье, Урал, Волгабўйи ҳудудларидан европалик аҳолининг ёппасига кўчиши асосан 1906-1910 йилларда ўтказилган Столыпин аграр реформаси ҳамда 1891-1892 йиллардаги, 1912, 1914 йиллардаги очарчилик ва қурғоқчиликлар даврида ҳам кучайган. Гарчанд, ўлкада алоҳида рус қишлоқлари ва шаҳарларда даҳалар ташкил топган бўлса-да, кўчириб келтирилган аҳолининг бир қисми қишлоқларга ҳам жойлаштирилган. Биргина Фарғона областида 1907 йилда 24 346 та шарқий славян миллатига мансуб аҳоли яшаган бўлса, шаҳарларда уларнинг сони 14 722 та бўлган, Тошкент уездининг ўзида 1917 йилга келиб 28 та рус қишлоқлари мавжуд бўлган. Аҳолининг яна талай қисми Семиречинск ва Сирдарё областлари қишлоқларига жойлаштирилган. 1913 йилга келиб Сирдарё областида уларнинг сони тахминан 161 861 тани ташкил қилган [4. 87-88].

Ўша пайтдаги аҳолининг этник таркибига эътибор қаратилса, ўлка шаҳар ва қишлоқлари аҳолиси орасида айниқса ўзбек, тожик, қozoқ, туркман, уйғур ва русларнинг нуфузи юқори бўлган. Аҳолининг асосий қисмини ўзбеклар ташкил этган. Йирик шаҳарларда бошқа миллат вакиллари ҳам истиқомат қилганлар. Хусусан, биргина Тошкент шаҳрида подшо Россияси томонидан

аҳолини ялпи рўйхатга олиш маълумотларига кўра ўзбеклар шаҳарликларнинг - 82,5 фоизни, руслар – 11,4 фоизни, тожиклар, татарлар, қozoқлар, Ўрта Осиё яҳудийлари, арманлар ва бошқалар 6.1 фоизини ташкил этганлар. Умуман, XIX асрнинг охирида ўлкада 116 та рус посёлкаси қурилиб, уларда 70745 киши истиқомат қилган. XX аср бошига келиб, Туркистондаги рус аҳолисининг сони 197420 кишига етди [5. 203].

Минтақада яшаган рус, украин, белорус, поляк, казаклардан ташқари бу ерда араблар, яҳудийлар, лўлилар ҳам яшаганлар. Бинобарин, йирик шаҳарларда ўзбеклар билан бирга бошқа этнос вакиллари ҳам ёнма-ён, ҳатто аралаш яшаб келганлар. Хусусан, ўзбеклар зич яшайдиган Тошкент, Бухоро, Самарқанд, Қўқон, Хўжанд, Кармана, Термиз, Нурота каби шаҳарлардаги маҳаллаларда тожик, туркман, араб, яҳудий, уйғур, лўли (цыган) каби этнослар, этник ҳамда этнографик гуруҳлар нисбатан зич тарқалганлар. Улар орасида сон жиҳатдан кўпчиликни ташкил этувчи халқлар ўзбеклардан сўнг тожиклар бўлиб, улар республиканинг барча шаҳарларида туб-жой аҳоли сифатида рўйхатга олинганлар.

Ўзбекистонга кўпгина миллатларнинг ёппасига кўчиб келишининг иккинчи тўлқини иккинчи жаҳон уруши йилларига тўғри келади. Ушбу даврдаги кўпмиллатлиликнинг тарихий асосларига эътибор қаратилса, Ўзбекистонга ўнлаб бошқа миллат вакиллари кўчириб келтирилди. Ўзбек халқи уларни ўз оға инисидек бағрига олди. Бу борада рақамларга мурожаат этсак, 1941 йилда Ўзбекистон аҳолиси жами 6 миллион 551 минг кишини ташкил этган ва уларнинг 1 миллион 500 мингга яқини урушда иштирок этган, деб ҳисобланар эди. Тўпланган янги маълумотларга кўра, Ўзбекистондан 1 миллион 951 мингга яқин киши урушга сафарбар этилган. [6. 2020.10.05]. 1941 йилнинг охиригача 300 га яқин корхона ҳарбий изга солинди, жанговар техника, қурооллар, ўқ дори ишлаб чиқаришга мослаштириб қайта

қурилди. Бу корхоналарда фронтга сафарбар этилган эркаклар ўрнини кексалар, хотин-қизлар эгалладилар. Уруш бўлаётган ва душман яқинлашиб келган ҳудудлардан муҳим саноат корхоналарини колхоз, совхоз ва МТС лар мулкларини, маданий бойликлар ва ўқув юртларини Шарққа, жумладан Ўзбекистонга кўчириш, жойлаштириш ишлари бошланиб кетди. Фашистлар томонидан ёндирилган, вайрон қилинган шаҳарлар ва қишлоқларнинг аҳолиси, оталари, урушнинг дастлабки кунлариданоқ ҳалок бўлганларнинг болалари, юз минглаб кишилар улкан оқим бўлиб кўчиб кела бошладилар.

Уруш йиллари ўзбек халқи ҳақиқий инсонпарварлик кўрсатдилар. Хусусан, 1941-1942 йилларда Ўзбекистонга 15649 нафар бола кўчириб келтирилган. Бу жараён ундан сўнг ҳам давом этди. Кўпгина аҳоли вакиллари икки ва ундан ортиқ етим болаларни ўз тарбияларига олдилар. 1943 йилнинг охирига келиб шаҳарларда 4672 бола, қишлоқларда эса, 870 бола ўзбек халқи томонидан тарбияга олинган эди [7. №78.78]. Уруш арафасида республикада 106 та болалар уйида 12 минг бола тарбияланган бўлса, 1945 йилга келиб, уларнинг сони Ўзбекистон вилоятларида ва Қорақалпоғистонда 263 та болалар уйида 31300 болага етди. Ўзбек халқи урушнинг дастлабки йилларида Россия, Украина, Белоруссия Молдавия, Болтиқбўйи республикаларидан кўчирилиб келтирилган бир миллиондан кўпроқ кишиларни, шу жумладан 240 мингдан кўпроқ болаларни ўз бағрига олди [8. Б. 53].

Ўзбек халқининг тарихий жасоратлари ҳақидаги маълумотларга мурожаат этадиган бўлсак, биргина 1941 йил декабрга қадар Ўзбекистондаги шаҳар ва қишлоқларга 525 минг нафар аҳоли келтирилиши ва жойлаштирилиши режалаштирилган. Амалда уларнинг сони 665419 нафарни ташкил этган. 1942 йил январ ойининг ўрталарида Тошкент тумани маҳаллаларига 2712 киши эвакуация қилинган. Уларнинг 1252 нафари эркаклар, 1460 нафарини аёллар

ташкил этган. Улар руслар - 1913, украинлар - 126, белоруслар-33, яҳудийлар -569, арманлар -9, татарлар - 13, поляклар - 6, немислар - 3, греклар - 2, латишлар - 7, молдованлар - 8, шведлар-1, чувашлар - 6, эстонлар – 5, бошқа миллат вакиллари 8 нафарни ташкил этган. Жами Тошкент вилоятига 1942 йил январ ойининг ўрталаригача келганларнинг сони 5414 кишини ташкил этган. Улардан 2341 нафари эркаклар, 3073 нафари аёллар бўлган [9. Б.53].

Жами Тошкент вилоятига 1942 йил январ ойининг ўрталаригача келганларнинг сони 5414 кишини ташкил этган. Улардан 2341 нафари эркаклар, 3073 нафари аёллар бўлган. В.Ишқувватов, Ф.Толиповларнинг ёзишича, 1941 йилнинг ноябр ойи давомида Украинадан Ўзбекистонга 54029 нафар (жумладан, Одесса областидан -9508, Киевдан- 7528, Днепетровскдан -4238, Харьковдан -3490, Винницкдан -2810, Житомирдан -2082 киши) киши эвакуация қилинган эди. Уруш йилларида биргина Сурхондарё вилоятига 20 мингдан ортиқ аҳоли келтирилиб жойлаштирилган бўлса, уларнинг 3.5 мингтаси ёш болалар эди. Эвакуация қилинган аҳоли учун Самарқанд вилоятининг Булунғур, Жомбой, Нарпай, Пастдарғом ва бошқа туманларидаги маҳаллаларда ҳам болалар уйлари ташкил этилади. Уларда 4270 нафардан ортиқ бола тарбияланган, Бухоро вилоятидаги маҳаллаларга эса 150 мингдан ортиқ эвакуация қилинган аҳоли жойлаштирилган.

1941 йилда Наманган вилояти маҳаллаларига Украина, Белорусия, Болтиқбўйи республикаларидан 19 минг киши эвакуация қилинган. Уларнинг 1674 нафари иш билан таъминланган. Тўрақўрғон, Янгикўрғон ва Поп туманларида махсус болалар уйлари ташкил қилинади. Қорақалпоғистонга эса 3891 нафар киши кўчириб келтирилган. 900 оила ота-онасидан ажралган етим болаларни ўз тарбиясига олади. Шунингдек ҳарбий хизматчиларнинг ва кўчириб келинганларнинг 20,3 минг нафар

болалари болалар боғчасига, яслиларга ва болалар уйига жойлаштирилади [10. 38-41].

Улар турли болалар уйлари ва шахсий хонадонларга жойлаштирилди. Яъни, Ўзбекистонга кўчиб келтирилган халқлар ташкил қилинган болалар уйларига ва ўнлаб ҳарбий госпиталларга республика халқи, ташкилотлари, маҳаллалар тасарруфига бириктирилди. Маҳаллий ҳукумат аҳоли билан ҳамкорликда оталиқ сифатида болалар уйи ва госпиталларни озик-овқат, мева-чевалар билан таъминлаб турганлар, Ўзбекистон ҳақиқий инсонпарвар ўлкага айланиб, халқ ўз бағрикенглигини намоиш этди. Бундай мисолларни яна кўплаб келтириш мумкин. Бу эса ўзбек халқи миллий менталитетига ва Ўзбекистонда шаклланган ҳақиқий бағрикенгликнинг ифодаси эди.

Ўзбекистон – толерантликка асосланган демократик давлатдир. Бу иборани ҳамиша ифтихор билан тилга оламиз. Бунга тўла асослар бор. Тарихдан маълумки, халқ ўз бошидан кечирган оғир қатағон йиллари ва иккинчи жаҳон уруши йиллари кўп ситамларга юз тутган корейслар, немислар, турклар, поляклар, греклар, қрим-татар ва бошқа миллат вакиллари Ўзбекистонни Ватан тутдилар. Уларнинг ҳозирги авлодлари учун Ўзбекистон она Ватанга айланди. Чунки улар шу ерда туғилиб, камолга етдилар, ҳаётда ўз ўрнини топдилар. Ҳозирги кунда Ўзбекистондаги миллий маданий марказлар ўз халқининг анъаналари, маросимларини тиклаш, уларни шу ерда яшовчи бошқа миллат вакиллариغا яқиндан таништириш, қолаверса, ўзбек халқининг маданияти, санъати, тили, урф-одатларини тарғиб этишга алоҳида эътибор қаратиб келмоқда. Бу саъй-ҳаракатлар табиийки мамлакатда миллатлараро муносабатларни янада мустаҳкамлашга хизмат қилмоқда.

Миллий марказлар фаолиятининг натижаси сифатида “Ўзбекистон – умумий уйимиз”, “Шу азиз Ватан барчамизники”, “Қудратимиз-бирлик ва ҳамжиҳатликда”, “Мақсад бир, ғоя бир, Ватан ягона”, “Ватан ягонадир – Ватан биттадир” ғояларининг асл моҳиятини чуқур англаб

етган ҳолда турли миллат вакиллариининг шу муқаддас Ватаннинг буюк келажagini куриш ва унинг мустақиллигини янада мустаҳкамлаш йўлида фидойилик билан сидқидилдан қилаётган меҳнат фаолиятларида, турли соҳаларда қўлга киритаётган ютуқларида ёрқин намоён бўлмоқда.

Миллатлараро тотувлик бу хилма-хил миллатларнинг олижаноб ғоя ва ниятлар йўлида ҳамжиҳат бўлиб бир минтақада яшаши, жамият ва давлат равнақи йўлида биргаликда фаолият кўрсатишларини англатади. Бу ғоя эзгулик йўлида нафақат турли миллатлар, балки жамиятнинг барча аъзолари ҳамкорлигини назарда тутди. Миллатлараро тотувлик тинчлик ва барқарорликни мустаҳкамлаш, озод ва обод Ватан куришнинг муҳим шартидир. Қадимдан диёримизда ўзбек қозоқ, қорақалпоқ, қирғиз, туркман, уйғур, афғон, рус, украин, татар, бошқирд, корейс ва бошқа миллатлар вакиллари биргаликда, тинч-тотув яшаб келганлар. Шаҳар ва қишлоқларимизда масжидлар, черковлар, синагогалар фаолият кўрсатган. Уларда турли миллат, элат ва динга мансуб халқлар, ўз миллий урф-одат ва маросимларини эмин-эркин адо этганлар, ўз кадриятларини асраб келганлар. Ватанимиз тарихининг энг мураккаб, зиддиятли, оғир даврларида ҳам юртимиздаги мавжуд миллатлар вакиллари орасида этник зиддиятлар ва можаролар бўлган эмас. Бу юртимиз халқларининг ўзаро тотув, биргаликда яшаб келганликлари борасида катта тажрибага эга эканлигидан далолатдир.

Мамлакатни стратегик тараққиётини таъминлаш олиб борилаётган ислохотлар самарасини янада ошириш, давлат ва жамиятнинг ҳар томонлама жадал ривожланиши учун шарт шароитлар яратиш, мамлакатимизни модернизatsia қилиш ҳамда ҳаётнинг барча соҳаларини либераллаштириш барча устувор йўналишларни қамраб олган “Ўзбекистон-2030” стратегиясида ҳам ўз аксини топди. Унинг 100 мақсади “Жамиятда миллатлараро тотувлик муҳитини

мустаҳкамлаш ва хорижий мамлакатлар билан дўстлик алоқаларини ривожлантириш” деб номланган. Миллатлараро муносабатлар соҳасида илмий-оммабоп мақолалар сонини 3 бараварга ошириш. Дўстлик жамиятлари сонини 60 тага етказиш ҳамда биродарлашган шаҳарлар сонини 2 бараварга ошириш белгиланганлигининг ўзи ушбу масалада давлат сиёсатининг муҳимлигини англатади [11. 12.09.2023]. Мамлакат Конституциясида эса давлат конституциявий тузуми, суверенитети, ҳудудий яхлитлигини муҳофаза қилиш, фуқаролик, миллатлараро ва конфессиялараро тинчлик ҳамда тотувликни мустаҳкамлаш масалаларига ҳам алоҳида эътибор қаратилган.

ХУЛОСА (ЗАКЛЮЧЕНИЕ / CONCLUSION). Умуман, XIX аср охири - XX асрда Россия империяси ва совет давлатининг Ўзбекистонга аҳолини кўчириш сиёсати натижасида кўплаб миллат вакиллари Ўзбекистонга келиб жойлашдилар. Улар шу ерни ватан тутдилар. Ўзбекистон кўпмиллатли, ёки бир сўз билан айтганда полиэтник давлатга

айланди, миллатлараро тотувлик ва диний бағрикенглик Ўзбекистондаги миллатлар онгига, маънавий дунёсига таъсир кўрсатди. Турли миллат вакиллари бу ердаги ғамхўрлик, бағрикенглик туфайли давлат ва жамиятнинг ижтимоий-сиёсий ҳаётида ўз ўрнига эга бўла бошладилар. Бу ҳолат ҳозир ҳам давом этиб, янги Ўзбекистонда тобора ўзининг ижтимоий-сиёсий мавқеини сақлаб келмоқда. Олиб борилаётган изчил ислохотлар натижасида миллатлараро тотувлик жамиятнинг янги Ўзбекистон тараққиётидаги барқарорлик ва осойишталигини сақлашга, урф-одатлар ва анъаналарни авайлаб-асрашга, уларни фуқаролар маънавий турмушига айлантиришда ҳал қилувчи кучга айланиб бормоқда. Ўзбекистонда бугунги кунда миллатлараро тотувлик ва диний бағрикенглик масаласи давлат сиёсати даражасига кўтарилган. Ушбу масала азалдан халқ менталитети ва инсонпарварлигининг ёрқин ифодаси бўлганлигини кўриш мумкин. Бунга юқорида қайд этилган тарихий мисоллар ёрқин далилдир.

АДАБИЁТЛАР ВА МАНБААЛАР РЎЙХАТИ (ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES):

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. Т. 2023. 4-8 моддалар.
2. Ата-Мирзаев О., Гентшке В., Муртазаева Р. Узбекистан многонациональный: историко-демографический аспект. Т, 2011. С 87.: Гаффоров Ш. Туркистонда Россия империясининг аҳолини кўчириш сиёсати ва рус-тузем мактаблари. // Ўзбекистонда миллатлараро муносабатлар: тарих ва ҳозирги замон. Илмий-анжуман материаллари. – Т., 2003. – 203-бет.
3. Ата-Мирзаев О., Гентшке В., Муртазаева Р. Узбекистан многонациональный: историко... С 87.
4. Ата-Мирзаев О., Гентшке В., Муртазаева Р. Узбекистан многонациональный: историко...- С 87.
5. Пален К.К Отчёт по ревизии Туркестанского края. Сельское управление: Русское и туземное. – Часть II. Отдел 1. СПб., 1911. С. 27.
6. Аждодлар жасорати ва хотирасига юсак эҳтиром // Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Буюк ғалабанинг 75 йиллиги ҳамда Хотира ва қадрлаш кунига бағишланган тантанали маросимдаги нутқи. // Янги Ўзбекистон.- № 80. - Т., 2020 йил. 10 май.
7. Ишқувватов В., Толипов Ф. Маҳалла: ўтмишда ва бугун. -Тошкент., 2014.-Б. 53.
8. Ишқувватов В. Ўзбекистонда ўзини ўзи бошқариш органларининг ривожланиш тарихи. Т., 2020. Б 39.

9. Ишқувватов В. Ўзбекистонда ўзини ўзи бошқариш органларининг ривожланиш тарихи. Т., 2020. Б 39.

10. Ишқувватов В. Ўзбекистонда ўзини ўзи бошқариш органларининг ривожланиш тарихи. Т., 2020. Б 39.

11. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ўзбекистон-2030» стратегияси тўғрисидаги Фармони. ПФ-158-сон // Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 12.09.2023.